

Erre mind a hárman egyszerre célba vették Tisza grófot, ki kirántva magát az asszonyok védő karjaiból, nekiugrott a támadóknak;

Erre mind a hárman egyszerre célba vették Tisza grófot, ki kirántva magát az asszonyok védő karjaiból, nekiugrott a támadóknak; de már későn. Három lövés dördült el, s ő azonnal összerogyott. Felesége és Almássy grófnő, ki szintén megsebesült, föléje hajoltak, és még hallották utolsó szavait: "Tudtam! Ennek meg kellett történnie." Pár pillanat múlva kilehelte lelkét.

Kilencven éve, 1918. október 31-én, az első világháború utolsó napjaiban budapesti házában négy senkiházi agyonlőtte a régi rend jelképének tartott gróf Tisza István miniszterelnököt. A merénylőknek természetesen jó kapcsolatuk volt Károlyi Mihállyal és környezetével, s nem ők

találták ki a gyilkosságot rizsszemnyi agyukkal. Tisza özvegye nem is engedte Károlyi koszorúját a sírra helyezni.

Tisza István politikuscsaládba született 1861. április 22-én: apja, Tisza Kálmán a mai napig rekorderként 15 évig, 1875–90 között volt Magyarország kormányfője. Tisza a Debreceni Református Kollégiumban érettségizett, majd német egyetemeken jogot tanult.

1886-ban képviselővé választották, s hamarosan a Szabadelvű Párt vezéregyénisége lett. 1903-ban, Széll Kálmán lemondásakor I. Ferenc József őt bízta meg kormányalakítással. Tisza ragaszkodott a dualista elvekhez, külpolitikájában a kettős szövetséghez, fő célja a magyar szupremácia megerősítése és kiterjesztése volt. Az újonclétszám emelése miatt kirobbant ellenzéki obstrukciót a házszabályellenes szavazással akarta letörni, a dulakodással is járó akció után pártja megroppant, és az új választásokon vereséget szenvedett. Tisza ezek után feloszlatta pártját és visszavonult a politikától.

1910 volt számára a visszatérés éve, amikor újonnan szervezett Nemzeti Munkapártja fölényesen győzött a választásokon. A kormány megalakítását azonban nem vállalta. Rendkívül helyesen ellenezte az általános választójog bevezetését, pártolta viszont a hadsereg fejlesztését, így a véderőtörvény miatti ellenzéki obstrukciót házelnökként új házszabály elfogadtatásával, majd karhatalommal törte le. 1912. június 7-én rálöttek a parlamentben, a golyó nyoma ma is látszik a faburkolaton.

1913-ban lett ismét kormányfő. A szarajevói merénylet után ellenezte a hadüzenetet, mert felkészületlennek tartotta az országot, féltette a Monarchia egyensúlyát, és tartott a nemzetiségek önállósodási törekvéseitől, az Erdélyre vonatkozó román igényektől. A merénylet és a Szerbiának küldött hadüzenet időpontja között többször is tárgyalt Bécsben, a háború veszélyeit hangoztatva. A világháború kitörése után a helyén maradt, állva az ellenzék folyamatos támadásait. A Ferenc József halála után trónra lépő IV. Károly 1917-ben felmentette a kormányfői posztról.

Tisza 1917 szeptemberében ezredesként kiment a frontra, ahol részt is vett a harcokban. A háború végére – elsősorban a baloldali és liberális sajtótermékek (köztük a zsidó ihletésű Ady folyamatos támadásai) hatására – a vereség és a régi rend jelképének számított, két ízben is rálöttek az utcán. 1918. október 17-én ő jelentette be a parlamentben, hogy a háborút elvesztettük. Az őszirózsás patkánylázadás napján, október 31-én villájában lőtte agyon négy gazember, akik bizonyítottan kapcsolatban voltak Károlyi Mihállyal és közvetlen környezetével.

Tisza az újabb kutatások szerint tudott az ellene indított halálbrigádról, értesült arról is, hogy a védelmére kirendelt katonák elmentek, de nem menekült el. Fegyverrel a kezében várta a gyilkosokat, de letette a revolvert, mert nem akarta a családtagjait veszélybe sodorni. Így a liberális demokrácia előfutárai azok szeme láttára lötték le a magyar politikust. Később Károlynak volt pofája koszorút küldeni a temetésére, de azt özvegye nem engedte a sírra helyezni, hanem a szemétkébe dobatta.

Alább olvasható egy részlet a miniszterelnök meggyilkolásának körülményeiről Jean és Jerame Tharaud: Amikor Izrael a király (Quand Israël est roi) című könyvéből.

Budapesten az 1918. október 31-re virradó éjszakán a Károlyi és hívei által előkészített forradalom kitört. Aznap reggel, szokása szerint, Tisza korán kelt, hogy munkához láthasson.

Mogorva, nyirkos idő volt; kellemetlen deres köd nehezedett annak a városrésznek a kis kertjeire, melyben Tisza is lakott. Ez a városrész eléggé emlékeztet Neuilly vagy Auteuil egyes részeire. Tisza csak az újságokból tudta meg az éjszaka eseményeit.

Nemsokára megérkezett hozzá unokahúga, Almássy Denise grófnő, ki a város egy jó darabján át gyalog jött, és megfigyelte a közhangulatot. Nem titkolta nagybátyja előtt, hogy élete minden bizonnyal veszélyben forog. Könyörgött neki, hagyja el lakását és meneküljön birtokára, vagy vidéki barátaihoz.

Tisza megköszönte húgának gondoskodását; de nem engedett kérésének, „mert - úgymond - nem akarom magammal vinni a veszélyt senkinek a házába; sohasem bujkáltam életemben s úgy akarok meghalni, amint éltem”.

Ezek után felesége átadott neki egy levelet, melyben a szomszéd villában lakó egyik barátja figyelmezteti, hogy merénylet készül ellene és hogy gondoskodják megfelelő védelemről.

„Az intézkedések már megtörténtek odafenn” - felelte kálvinista megnyugvással.

Ezután két levelet írt: egyet gróf Hadik miniszterelnöknek, egyet Budapest katonai parancsnokának. Mindkettőben szolgálatait ajánlotta fel a haza érdekében.

Azután megvizsgálta pisztolyát, rendezgette irományait s néhányat elégetett közülük. Felesége könyörgött neki, ne égessen el semmi olyat, ami igazolhatná múltját, s esetleg életét is megmenthetné. „Ezek a levelek - mondta - semmi hasznot sem hoznak már nekem, másokra nézve pedig igen kompromittálók.”

Tűzbe vetette annak a levélnek a másolatát, melyet 1914. júliusában írt volt a császárhoz, hogy mérsékletre bírja; tűzbe dobta ama hírhedt koronatanács jegyzőkönyvét is, mely igazolta, mily hiábavaló volt minden erőlködése, hogy a háború igazi előidézőit - Berchtholdot, Stürgkhöt, Bilinskyt, Conradot és Kroatint - észre térítse.

Ebéd után, amit Magyarországon kettő körül szokás felszolgálni, a klubjába akart menni, amint naponta szokta volt. Feleségének és Almássy grófnőnek kérésére azonban elállt ettől a szándékától.

Időről időre egy-egy puskalövés hangja hallatszott be a villába. Tüntető csoportok gyalázó kiáltásai törték meg a csendet. A két asszony halálos aggodalommal várta Tisza mellett a bekövetkezendőket.

Az őszi esthomály már besompolygott a kertekbe, mikor öt óra körül Tisza inasa halotthalványan jelentette, hogy katonák erőszakkal betörték a villába, és beszélni akarnak a gróffal. Ekkor Tisza mintegy búcsúképen megszorította szolgája kezét, és e szavakkal távozott: „Jól van, fiam, mindig hű szolgám voltál.” Revolverét kezébe fogta, s határozott léptekkel átment a szomszéd szalonba, honnan lépések, suttogó hangok és a parketthez verődő pusкатusok zaja hallatszott be. Felesége és húga nyomon követték őt.

Három ember állott a hall közepén, három pedig a bejárat előtt; a többiek kint várakoztak az előszobában és a kertben. A csendőrök, kik a villa őrzésére voltak kirendelve, első felszólításra megadták volt magukat.

- Mit kívánnak tőlem, uraim? - kérdezte Tisza gróf a hall közepén állóktól.

- Ítélni jöttünk - mondotta az egyik, ki a banda vezérének látszott -, mert maga okozta a háborút.

Egy másik folytatta:

- Maga az oka annak, hogy négy évig sínylődtem az állásokban, és hogy a feleségem ezalatt megcsalt!

A harmadik pedig kegyelmes úrnak szólítva őt, a fia halálát vetette szemére.

Tisza gróf így válaszolt:

- Fájlalom, mint maguk, az óriási katasztrófát, mely reánk zúdult, de ha jobban volnának értesülve, engem nem vádolnának ennek előidézésével.

- Hazudik! És különben sem vitatkozunk fegyveres emberrel. Tegye le a pisztolyát!

- Szívesen - válaszolt Tisza -, de maguk meg tegyék le a puskáikat!

- Dobja el előbb a revolverét!

Tisza egy pillanatig habozott, majd elképzelve ellenállása esetén a nőket sem kímélő rettenetes öldöklést, inkább engedett, s egy közelálló asztalra letette pisztolyát.

Az egyik gyilkos ekkor Tisza grófnéra mutatva, így szólt:

- Most pedig menjen ki az a kövér asszony, mert magának ütött az utolsó órája!

Erre mind a hárman egyszerre célba vették Tisza grófot, ki kirántva magát az asszonyok védő karjaiból, nekiugrott a támadóknak; de már későn. Három lövés dördült el, s ő azonnal összerogyott. Felesége és Almássy grófnő, ki szintén megsebesült, föléje hajoltak, és még

hallották utolsó szavait.

- Tudtam! Ennek meg kellett történnie.

Pár pillanat múlva kilehelte lelkét.

Az ezután történeteket Radvánszky úr, Tisza unokaöccse, a következőképpen mondta el nekem:

Ebéd után Tisza klubjába küldte volt őt, hogy információkat szerezzen be a történetekről. Itt hallotta meg a merénylet hírért, s azonnal hazasietett. A holttestet még a földön elterülve találta. A cselédek segítségével egy ágyra fektették. Ekkor egy tiszt, ki magát a hadügyminiszter kiküldöttjének mondta, bebocsátást követelt. Először azt kérdezte, hogy lehet-e valamiben a családnak segítségére, azután kijelentette, hogy a miniszter azzal is megbízta, hogy szerezzen adatokat a merénylet részleteiről, végül meglehetősen zavartan egy szolgálati jegyet húzott elő a zsebéből azzal, hogy még meg kellene győződnie arról is, hogy a kegyelmes úr csakugyan meghalt-e?

- Nézze meg! - mondotta Radvánszky, feltárva azon szoba ajtaját, melyben a holttest feküdt.

Alig ment el a tiszt, egy újabb érdeklődő jelentkezett. Ez a katonatanács nevében jött. Ő is azt akarta megtudni, vajon a „gróf” csakugyan meghalt-e? Mivel azonban nem tudott írásbeli meghatalmazást felmutatni, nem bocsátották be.

Két nap múlva Tisza grófot Gesztre szállították s ott a családi sírboltban temették el. Kevéssel az elszállítás előtt gróf Károlyi egy koszorút küldetett a családnak ily felírással: „Nagy ellenfelemnek, a kibékülés jeléül.” Tisza grófné a szemétdombra dobatta ki e virágokat.

Tisza gyászkíséréte három kocsiból állt, melyekben a családtagok foglaltak helyet. Az a hír terjengett, hogy a csöcselék az állomás körül meg fogja támadni a menetet. Ebből azonban

semmi sem lett. De a peronról egypár tüntető követ dobott a vonatra, melyek közül egy majdnem Almássy grófnőt érte.

A koporsót szállító vonat tömve volt hazatérő katonákkal. A zsúfoltság oly szörnyű volt, hogy sokan a lépcsőkön és ütközőkön helyezkedtek el, sőt még a Tiszát szállító vagon tetejére is jutott utas.

Radvánszky úr, ki zsebében revolverrel őrt állott a koporsó mellett, beszéli, hogy az egész úton hallotta, amint a katonák szidták nagybátyját, s a vagon tetejét rugdalták, mintha a holttesten tipornának.

Egy másik felejthetetlen részlet volt az a perc, mikor egy állomáson egy szembejövő katonaszállítmánnyal találkoztak, mely megtudva, hogy az egyik vagon Tisza holttestét viszi, örömének hangos éljenzéssel adott kifejezést; mikor pedig a két vonat elvált, az állomás a legádázabb gyűlölet sugalmazta szitkoktól harsogott.

Geszten egyetlenegy fekete zászló sem jelezte a házakon a falu gyászát. Csupán a kastély harangja kondult meg egy kis időre, de az is csakhamar elhallgatott, mert a falu lakosai agyonveréssel fenyegették meg a harangozót.